

Spis treści

Przedmowa autorska na 20-lecie <i>Trójkąta ukraińskiego</i>	1
List Józefa Czapskiego do Autora	13
Wprowadzenie	15
Dyskusyjne wizje literackie	18
Powrót do dokumentów.	26
Mapy	33
Niektóre objaśnienia	35

CZĘŚĆ PIERWSZA. Okres przedlistopadowy

Rozdział I. Dokąd się nie pójdzie i gdzie powrócić trzeba	39
Zbyt głośne przykłady akceptacji rozbiorów.	39
Tło historyczne	49
Stan badań o szlachcie	53
Rozdział II. Co począć z „herbową gołotą”?	79
Skutki rozbiorów	79
Pokusa czystki	84
Paweł I, Dzierżawin, Czartoryski: trzy prowizoria statusu szlachty gołoty	98
Apogeum oficjalnej przychylności	117
Deklasacja gotowa już przed powstaniem listopadowym.	132
Co by było, gdyby powstanie listopadowe nie wybuchło?	145
Rozdział III. Polskie ziemiaństwo pod okiem Petersburga	153
Od sejmików do pierwszych zgromadzeń szlacheckich	154
Prawo wyborcze z roku 1805 i dialog pozorowany	163
Reakcja antyfrancuska i fala konfiskat	175
Na Podolu – rygor, na Wołyniu – wielkoduszność: problemy integracji w roku 1815	186
Bardzo podejrzana polska policja na wsi.	196
Resztki autonomii szlacheckiej w przededniu 1830 roku	202
Rozdział IV. Klejnot albo/i wykształcenie	217
Naród szlachecki, tożsamość polska, poddaństwo rosyjskie	218
Szkoły na Ukrainie i szlachecki paternalizm	231
Szkoły szlacheckie: otwarcie czy impas?	243

CZĘŚĆ DRUGA. Okres międzypowstaniowy

Rozdział I. Poddany i jego panowie (chłopstwo ukraińskie)	255
Długotrwała kolonizacja.	255
Nowy rygor poddaństwa	259
Czegóż się spodziewać po paternalizmie?	263
Zręczne wykorzystywanie wyzysku	269
Jak ulżyć doli chłopca?	273
Odciać chłopów od Polaków	277
Prawo o Inwentarzach i jego zastosowanie	281
Smutny koniec panowania.	287
Kto korzysta z liberalizmu?	290
Rozdział II. Pułapka na szlachtę (szlachta zdeklasowana)	305
Kozły ofiarne	305
Wszystkich na Kaukaz!	307
Jak się ich pozbyć?	313
Precz z solidarnością szlachecką!	321
Maszyna do mielenia szlachty	326
Śmierć społeczno-kulturalna.	334
Rozdział III. Kompromis czy kompromitacja? („samorząd szlachecki”)	345
Rola zgromadzeń szlacheckich.	345
Agenci rusyfikacji	351
Prawo rosyjskie i prawo wyjątkowe	357
Butni w powiatach, posłuszni Rosjanom.	364
Ostatnie złudzenia samorządu	370
Rozdział IV. Raj zagrożony (szlachta ziemiańska)	377
Rozkosze bezruchu (magnaci i drobni właściciele ziemscy)	378
Terror kulturowy (szkoły i prasa)	394
Terror religijny (katolicy rzymscy i greccy wobec prawosławia)	410
Terror polityczny (represje po roku 1831 i po „spisku” Konarskiego)	425
Próby asymilacji (werbunek bogatej szlachty do służby carskiej).	436
Szlachta ziemiańska w przededniu 1863 roku	452
Podsumowanie części drugiej	459

CZĘŚĆ TRZECIA. Okres postyczniowy

Lista generałów-gubernatorów kijowskich 1863–1914	466
Rozdział I. Rosyjsko-polski antagonizm ziemski.	467
Czasy ślepej nienawiści 1863–1865	467
Wściekłość rozsądkiem łagodzona: 1865–1875	476
Rosyjskie obsesje i polski opór 1875–1888	488
Bilans wywłaszczeń w końcu stulecia	498

Rozdział II. Polsko-ukraiński antagonizm ziemski	517
Między negacją i protekcją	518
Dramat parcelacji	530
„Głód ziemi”	538
Lata dziewięćdziesiąte: wzmocniona blokada	550
Od chłopskich buntów do rewolucji?	560
Rozdział III. Walka ziemiaństwa ze szlachtą zdeklasowaną	571
Brakujące ogniwo	571
Likwidacja kategorii <i>jednodworców</i>	579
Ziemia jako kapitał	586
Jak ujarzmić zbuntowaną szlachtę?	597
Dwuznaczne prawo z 1886 roku	613
Smutny los opuszczonej szlachty.	622
Rok 1905 albo fałszywe nawrócenie ziemian	632
Zapomniana szlachta miejska	641
Rozdział IV. Polacy i przemiany gospodarczo-społeczne.	647
Nowe fortuny ziemiaństwa polskiego na Ukrainie	647
Nowe środki transportu	647
Uprawa zbóż	650
Gorzelnie	655
Cukrownie	657
Przemysł drzewny	664
Kumulacja kapitału	666
Nowe społeczeństwo polskie na Ukrainie i jego satelici	668
Ziemiański prestiż i życie publiczne	668
Inteligencja i oficjaliści.	679
Robotnicy sezonowi, koloniści i Żydzi.	692
Podsumowanie części trzeciej	707
Zakończenie	715
Резюме	721
Bibliografia	727

INDEKSY

Indeks nazwisk	751
Indeks nazw geograficznych i administracyjnych	777